

2017 | 4

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *SUDÁR BALÁZS*
TURUL SZAVUNK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
HÁTTERÉHEZ
- *BÁCSATYAI DÁNIEL*
II. ANDRÁS ANGLIAI KÖVETEI
- *KÁDAS ISTVÁN*
PECSÉTHASZNÁLAT A KÉSŐ KÖZÉPKORI
SÁROS MEGYÉBEN
- *NAGY LEVENTE*
BRANKOVICS SZÁVA ÉS AZ ERDÉLYI
ROMÁN REFORMÁCIÓ
- *KOVÁTS ANTAL ANDRÁS*
SVÁJCIAK MAGYARORSZÁGON, 1867–1990
- *SIMON ATILA*
KASSA HÁROM MEGSZÁLLÁSA
- *APOR PÉTER*
AZ ALTERNATÍV DEMOKRÁCIA
NYOMORÚSÁGA, 1968–1973
- SIPOS PÉTER (1935–2017)

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 4. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

- Nagy Levente: Mártír vagy kalandor? Brankovics Száva és az erdélyi román reformáció I. Apafi Mihály idejében 525
- Kováts Antal András: Svájciak a magyar történelem sodrában, 1867–1990 543
- Simon Attila: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok 569
- Apor Péter: Az alternatív demokrácia nyomorúsága. Ideológia, politikai nyelv és az ellenzéki lehetőség Magyarországon, 1968–1973 591

MŰHELY

- Sudár Balázs: Turul szavunk művelődéstörténeti háttéréhez 605
- Bácsatyai Dániel: II. András angliai követei 621
- E. Kovács Péter: Magyar zászlók velencei kézen 633
- Kádas István: Cum sigillo nostro. A késő középkori Sáros megye pecséthasználata 637
- Szaszkó Elek: A szódi uradalom 1517/1518. évi számadásjegyzéke (Adatok a Gersei Pető család dél-alföldi birtoklásáról) 655
- Ábrahám Barna: „Más nemzeteknél, mint a szászoknál...” Ortodoxia és lutheranizmus kölcsönhatásai a dualizmus kori Erdélyben 683

MÉRLEG

- A kapitalizmus rövid története (*Trädler Henrietta*) 691

MEGEMLÉKEZÉS

- Sipos Péter (1935–2017) (*Simándi Irén*) 699

Magyar zászlók velencei kézen

A Zsigmond király és Velence közti háború idején, pár nappal a második Motta di Livenza-i ütközet (1412. augusztus 24.) után Michele Steno dózse (1400–1413) levelet írt Vicenza városához. Ebből megtudjuk, hogy a Köztársaság hadvezérének, Carlo Malatestának a csapatai a győzelmes csatában megszerezték az ellenség zászlait.¹ Egy másik velencei forrás már részleteket is elárul a lobogókról. E szerint a Köztársaság csapatai öt zászlót zsákmányoltak.² 1412. szeptember 7-én Michele Steno a Szent Márk-székesegyházban az *oratio* után megszemlélte a főoltárra helyezett trófeákat.

Az egyik, arany színű hadijelvény a csatában elesett vajdáé volt. Marcali Miklós ekkor már évek óta nem volt Erdély vezetője, de szokás szerint, a tisztelet jeleként így is szólíhatták, ellenségei is így írtak róla. A vajdai tisztséget ekkor Stiborici Stibor viselte, aki ezekben a hónapokban nem tartózkodott Itáliában.³ Igaz ugyan, hogy 1411. november 3-án Zsigmond döntése alapján IV. Friedrich von Ortenburg, Stiborici Stibor és Ozorai Pipo az aquileiai patriárkátus és Friaul birodalmi megbízottai lettek,⁴ de a lengyel származású magyar báró hiába nyerte el ezt a megtisztelő címet, ekkor még nem láthatta meg a tartományt. 1411. november 3-a és 23-a között Visegrádon mutatható ki.⁵ 1412 januárjában Budán volt,⁶ február közepén pedig már a lengyel határon fekvő Ófaluban időzött.⁷ Stibor vajda tehát nem lehetett ott a hadjáratban.

1 Archivio del Comune di Vicenza (Archivio Torre). Busta 48. 96 sz. Michele Steno dózse levele. Velence, 1412. aug. 26.

2 *Marino Sanuto: Vitae ducum Venetorum, italice scriptae ab origine urbis sive ab anno 421 usque ad annum 1493. Societatis Palatinae in regia Curia, Milano, 1733. 870.*

3 Marcali Miklós 1402 és 1403 között viselte a tisztséget. 1412-ben Stiborici Stibor az erdélyi vajda. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. História–Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, Bp., 1996. 13–14.*

4 *Regesta Imperii. XI/1. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410/11–1424). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1896. 144. sz. Visegrád, 1411. okt. 3.*

5 *C. Tóth Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma. Uralkodásának elejétől az 1420-as évekig. Századok 138. (2004) 473.*

6 Uo. 484.

7 Uo.

A velencei krónikában azt is leírták, hogy az egyik zászló közepén egy koronát lehetett látni két aranyozott szárnyal.⁸ Az istentisztelet közben Carlo Malatesta velencei fővezér beszédet mondott, majd valamennyi lobogót Michele Steno elé tette, aki megköszönte a zsoldosvezérnek a harcot.⁹ A látványos jelenet után befejezték a misét, minden bizonnal lelkükben határozott elégedettséggel az ellenség ily nagyfokú megalázása láttán, jóllehet csak halovány elégtételt vettek. 1411 telén ugyanis, amikor Ozorai Pipo és csapatai megjelentek Friaulban és átlépték a Terraferma védelme céljából épített árkot,¹⁰ 19 *banier* került a kezükbe. A zsákmányt azonnal Budára küldték, 1412. január 5-én már Zsigmond is látta azt.¹¹

Marino Sanuto említést tesz arról is, hogy a lobogóhoz tartozók közül 500-an estek el a viadalban.¹² Ezek szerint a hadműveletekhez használt fecskefarkú csapatzászlók (kornéták) egyikéről lehetett szó, és elképzelhető, hogy a vajda saját címeres zászlaja szolgált volna katonai egységének azonosítására. De valóban a család emblémáját takarja az ábrázolás? A Marcaliak jelvényét ugyan nem ismerjük, ellenben az erdélyi vajda pecsétjei közül kettőt igen.¹³ A puritán jobb harántpólyát a Péc famíliához köthetjük, ez természetes is, hiszen a család tagjai ebből a nemzetségből származtak.¹⁴ Ezért nem tartom valószínűnek, hogy a velenceiek által zsákmányolt és közszemlére kitett zászló a csatában elesett magyar főúré lett volna. Ellenben bátran feltételezhetjük, hogy akár a Szent Korona igen korai ábrázolását láthatták büszke lendülettel lengeni Motta di Livenza alatt a katonák. Sajnos egyelőre fizikai valóságában csak Fraknóban (Forchtenstein) találkozhatunk egy korai országzászlóval. Ezt 1618. július első napján Esterházy Miklós vitte II. Ferdinánd király koronázásán Pozsonyban. A zászlón ábrázolt pajzs tetején a kettős kereszt arany korona látható.¹⁵ Az egészet két ágacska fogja közre.

8 „tra le quali era una dorata del Signor Vaivoda con una corona d’oro in mezzo, e due ale dorate”.
Marino Sanuto: i. m. (2. jz.) 871.

9 Uo. 870–871.

10 Az ellenséges lovasság miatt belefogtak egy 22 mérföld hosszú széles és mély árok ásásába a Livenza folyótól keletre. Ezzel Sacile irányában egy erős védművet építettek ki. A víz jobb partján és Camol területén egy ehhez hasonlóval próbálkozhattak. Az árok pontos hosszát nem ismerjük, de általában 20–22 mérföldre szokták tenni. *Michael E. Mallett*: *L’organizzazione militare di Venezia nel’400*. Jouvence, Roma, 1989. 40.

11 Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1410–1420. VII. Hrsg. Julius von Weizsäcker. Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Gotha, 1878. 125. sz. Zsigmond oklevele. Buda, 1412. jan. 30.

12 *Marino Sanuto*: i. m. (2. jz.) 870–871.

13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár 53 197. és 53 205. Marcali Miklós erdélyi vajda oklevelei. Ötvény, 1403. ápr. 22. Ezúton is köszönetet mondok Rác György főigazgató-helyettesnek, aki kisegített a Péc/Marcali pecsét/címer ügyében.

14 Ez jól látszik a Péc nemzetség 1295-ös pecsétjén. *Bárczay Oszkár*: *A heraldika kézikönyve műszótárral*. MTA, Bp., 1897. 96.

15 A hasított pajzs egyik félén vörös, ezüsttel hétszer vágott, a másikon vörös alapon, hármashalomra illesztett aranykoronából kiemelkedő kettős kereszt látható.

A Procuratoria della Basilica di San Marco valamelyik termében 1413-ban még őriztek egy zsákot.¹⁶ Erre egy papírdarabot tűztek, amelyből kiderül, hogy Carlo Malatesta 1412. augusztus 25-én négyezer magyar és cseh ellen csatázott, sikeresen. Az ellenség soraiból számtalan nemest és katonát megöltek, sokat pedig elfogtak, továbbá hozzájutottak „bandiere septem principales, que sunt in sacco presenti”.¹⁷ Nincs más dolgunk, mint ezt a zsákot megkeresni a Museo di San Marco valamelyik raktárában. Hacsak már meg nem előztek bennünket, mondjuk Napóleon emberei 1797 májusában. Sajnos eddig hiába kutattam utána, ha eddig meg nem semmisült, akkor valahol lappanghat.

PÉTER E. KOVÁCS

HUNGARIAN BANNERS IN VENETIAN HANDS

During the war between Sigismund of Luxemburg and the Republic of Venice in 1412, the Venetian troops seized a number of Hungarian banners. One of these, presumably, featured the Hungarian coat-of-arms emblazoned with the Holy Crown.

16 A dátum lehet későbbi is, hiszen Marino Sanuto (1466–1536) jóval 1413 után írta meg munkáját.

Sajnos nem derül ki, hogy ebben az esetben szövegátvételtől vagy tapasztalatról van szó.

17 *Marino Sanuto*: i. m. (2. jz.) 884. A csata augusztus 24-én kezdődött, elfogadható a dátum.

CONTENTS

STUDIES

Levente Nagy: Martyr or Adventurer? Sava Branković and the Romanian Reformation in Transylvania during the Principality of Mihály Apafi I	525
Antal András Kovács: Swiss in the Flow of Hungarian History, 1867–1990	543
Attila Simon: The Three Occupations of Kassa. Parallels and Morals	569
Péter Apor: The Misery of Alternative Democracy. Ideology, Political Language and the Possibilities of Opposition in Hungary, 1968–1973	591

WORKSHOP

Balázs Sudár: On the Cultural Historical Background of the Hungarian Word <i>Turul</i>	605
Dániel Bácsatyai: King Andrew II's Envoys in England	621
Péter E. Kovács: Hungarian Banners in Venetian Hands	633
István Kádas: Cum sigillo nostro. Seal Usage in Late Medieval Sáros County	637
Elek Szaszko: The Registry of the Revenues and Expenses of the Szódi Manor from 1517/1518 (Contributions to the possessions of the Gersei Pető family in the southern region of the Great Hungarian Plain)	655
Barna Ábrahám: „With other nations like Saxons...” Interactions between Orthodoxy and Lutheranism in Transylvania in post-1867 Hungary	683

REVIEW ARTICLE 691

COMMEMORATION 699

E számunk szerzői

ÁBRAHÁM BARNÁ PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • APOR PÉTER PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • BÁCSATYAI DÁNIEL PhD, fiatal kutató (MTA BTK TTI) • KÁDAS ISTVÁN, tud. segédmunkatárs (MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport) • E. KOVÁCS PÉTER, a történelemtudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • KOVÁTS ANTAL ANDRÁS PhD, történész • NAGY LEVENTE, dr. hab., tszv. egy. docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem) • SIMÁNDI IRÉN PhD, főiskolai tanár (Kodolányi János Főiskola) • SIMON ATTILA, dr. hab., történész (Selye János Egyetem / Fórum Kisebbségkutató intézet) • SUDÁR BALÁZS PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • SZASZKÓ ELEK PhD, történész • TRÁDLER HENRIETTA, tud. kutató (Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható